

Bretfeldová, Helena

Bolzanův rok (1981) v české filozofické literatuře

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1983, vol. 32, iss. B30, pp. 110-114

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106642>

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

lého výkladu, neboť právě schopnost autonomního rozhodování o další činnosti je charakteristickou vlastností kognitivních robotů, která je odlišuje od programovaných robotů. Jde tedy o schopnost cílevědomého seskupování elementárních akcí do posloupnosti a obecnějších struktur na základě vhodného modelu prostředí umožňujícího pracovat i s hypotetickými stavy světa. Tato kapitola se zabývá obecnými metodami řešení úloh založenými na heuristickém prohledávání prostoru stavů prostředím, dále metodami reprezentace a řešení úloh pomocí predikátové logiky. V závěru pak je navržen jistý zobečňující matematicko-logický přístup (založený na souvislosti obrazového prostoru s tzv. „situačním kalkulem“), který ztotožňuje řešení úloh a plánování s hledáním trajektorií v prostoru obrazů jednotlivých stavů prostředí.

Šestá kapitola Jazyk jako nástroj myšlení a komunikace obsahuje dva důležité tematické okruhy. První je věnován speciálním programovacím jazykům pro umělou inteligenci a robotiku (jazyk pro zpracování seznamů LISP, procedurální formalismus pro řešení úloh PLANNER, systém CONNIVER, jazyky QA4, QLISP). Druhý okruh se zabývá možnostmi použití přirozeného jazyka jako prostředku komunikace člověka s robotem. Studium přirozeného jazyka v souvislosti s robotikou má však další a závažnější důvody: podle některých autorů jsou kognitivní procesy jak u člověka tak i u umělých systémů neodlučitelné od ovládnutí jazyka. Autor zde uvádí některé systémy pro dialog člověka se strojem a podrobněji se zabývá nejvýznamnějším z nich – systémem SHRDLU T. Winograda (včetně ukázky dialogu člověk – stroj v přirozeném jazyce).

Poslední kapitola je věnována zamyšlení nad perspektivami robotiky. Autor zde formuluje (a nechává otevřené) tři základní otázky, které v současné době před robotikou stojí: „Které hlavní problémy bude robotika (a umělá inteligence) jako vědní obor řešit v nejbližší budoucnosti? S jakými intelektuálními schopnostmi lze principiálně počítat u robota vytvořeného člověkem? Jak se roboty uplatní v praktickém životě?“ (s. 239).

Kniha má rozsáhlý seznam literatury (531 titulů), který je výbornou bibliografií důležitých prací o dané tematicce. Rejstřík může zároveň sloužit jako anglicko-český slovník základní odborné terminologie.

Recenzovaná kniha je jako první monografie z oboru robotiky v naší literatuře a díky velkorysému pojetí tématu, četným odkazům na prameny a hraniční disciplíny, jakož i rozsáhlému přehledu literatury důležitým přínosem. Jde o knihu, která by měla zajímat každého, kdo se věnuje problémům umělé inteligence, kybernetiky, matematické lingvistiky a dalších příbuzných oborů.

Bohumila Koželouhová

Bolzanův rok (1981) v české filozofické literatuře. Karel Berka: *Bernard Bolzano*. Praha, Horizont 1981. 136 stran. Pavel Křivský – Marie Pavlíková: *Bernard Bolzano (1781–1848). Literární pozůstalost*. Praha, Literární archiv Památníku národního písemnictví 1981. 80 stran. *Bernard Bolzano – dvousté výročí narození*. Filozofický časopis CSAV, 1981, č. 6. *Bernard Bolzano*. Sborník studií. Ed. Miroslav Jauris. Praha, Univerzita Karlova 1981. 149 stran. *Bernard Bolzano: Vlastní životopis*. Přeložila, vysvětlivky, ediční poznámku a doslov napsala Marie Pavlíková. Praha, Odeon 1981. 168 stran. *Bernard Bolzano: Výbor z filozofických spisů*. Přeložil a ediční poznámku napsal Jaromír Loužil. Uspořádal Jiří Černý a Jaromír Loužil. Praha, Svoboda 1981. 443 strany. *Bernard Bolzano: Vědosloví*. Přeložila Marie Bayerová a Jaromír Loužil. Předmluvu napsal Karel Berka. Praha, ACADEMIA 1981. 472 strany. *Bernard Bolzano: O logice*. Faksimile překladu F. Šíra časopisu Krok 1831. Ediční poznámku napsal Jaromír Loužil. Praha, Památník národního písemnictví 1981. 36 stran. *Bernard Bolzano: Báseň o kněžně Libuši*. Přeložil Václav Šmejkal. Praha, J. Loužil 1981. 11 stran.

Dne 5. října 1781 se v Praze narodil Bernard Bolzano, jedna z nejvýraznějších osobností vědeckého života v Čechách první poloviny 19. století. Proslavil se jako fi-

lozof, matematik, logik, sociální myslitel, pokrokový teolog, který podstatně ovlivnil vědu a kulturu své doby. Dvě staletí, která a na podzim roku 1991 uplynula od jeho narození, si v rámci výročí UNESCO připomínal celý kulturní svět.

V českém filozofickém životě můžeme rok 1991 bez nadsázky označit jako „rok Bernarda Bolzana“. Bolzanovo jméno prošlo kulturními rubrikami našich novin a časopisů (připomeňme např. článek Karla Daňka Světlo v temnotách, *Rovnost*, září 1981), na jeho počest se konaly vědecké konference českých matematiků (7.–11. února ve Zvíkovském Podhradí), Čs. filozofické společnosti (20.–21. května v Praze) a mezinárodní konference pod patronací ČSAV (7.–12. září v Praze). Především však Bolzanovu výročí nezůstali autorsky nic dlužní naši filozofové a ani náš knižní trh.

Karel Berka: Bernard Bolzano. — Po obsáhlé monografii Jaromíra Loužila (Bernard Bolzano, Praha, Melantrich 1979) vydal náš přední logik a historik logiky práci jednající nejen o Bolzanově životě a díle, ale i o historických souvislostech zrodu jeho vědeckého a filozofického myšlení. Na poměrně malém prostoru brožury se Berka ovšem zaměřil především na Bolzanův badatelský přínos v oblasti logiky a matematiky. V části nazvané Bolzanova matematická tvorba vymezuje základní Bolzanovy poznatky v této disciplíně a jejich výchozí zdroje a obecně také hodnotí jeho geometrické práce; samostatně pojednává o Bolzanově filozofii matematiky a o Bolzanových aplikacích matematické metody na jiné vědní oblasti. Nejrozsáhlejší část své studie věnuje Berka Bolzanově logice, především jeho Vědosloví; Bolzanovy názory hodnotí z hlediska dnešních poznatků logiky a logické sémantiky. Na jednotlivých příkladech rozebírá Bolzanovo chápání věty o sobě, pravdy o sobě, vztahu odvoditelnosti, důsledkového vztahu, pojmu pravděpodobnosti, důvěry atp. Na závěr své práce uvádí autor zajímavou tabulku životopisných dat B. Bolzana v kontextu významných událostí tehdejšího politického a kulturního života.

Pavel Křivský — Marie Pavlíková: Bernard Bolzano (1781–1848). Jde o jeden z několika bolzanovských vydavatelských počínů Památníku národního písemnictví (institute, která se při organizování bolzanovských oslav velmi angažovala). Brožura nás poučuje především o uspořádání Bolzanovy pozůstalosti spravované Památníkem národního písemnictví a podává její soupis. Dovídáme se také, že Bolzanova literární pozůstalost se zachovala téměř celá, nikoliv však na jednom místě; podstatná část je uložena v PNP, matematické rukopisy uchovává Rakouská národní knihovna ve Vídni. Svou literární pozůstalost Bolzano v závěti rozdělil svým žákům, z nichž každý měl být editorem a pokračovatelem té části Bolzanova díla, která mu připadla; „archivářem“ tohoto Bolzanova kruhu se stal M. J. Fesl.

Bernard Bolzano — dvousté výročí narození (Filozofický časopis). — K významným bolzanovským publikacím roku 1981 patří i speciální číslo Filozofického časopisu. Řadu příspěvků pracovníků i spolupracovníků Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV zahajuje Jiří Černý statí *Bolzanova filozofie a dnešek*. Podává přehled soudů o Bolzanově díle u nás i v zahraničí od první světové války a dokládá „trvajících podnětů Bolzanova filozofického odkazu“. Bolzano jako první po Leibnizovi nastoluje svým Vědoslovím filozofický problém vědy, v Bolzanově ontologii se pod idealismem skrývá „silné protináboženské jádro“. Při hodnocení Bolzanovy sociální filozofie Černý vyzdvihuje její odsudek soukromého vlastnictví a kritiku nespravedlivého rozdělování výsledků společenské práce; jako většina utopistů sdílí však ještě Bolzano iluze o možné nápravě „apelováním na panující třídu“. Na závěr autor uvazuje o vlivu Bolzanových myšlenek na formování pokrokového proudu naší kultury a o jeho významu pro dnešek. — Jindřich Zelený se v článku *O kritice Hegelovy logiky v Bolzanově Vědosloví* snaží osvětlit Bolzanův negativní vztah k Hegelově logické koncepci, jeho otevřenou kritiku Hegelovy dialektické logiky, podává nou na mnoha místech Vědosloví. Zelený přitom navazuje na Valentův rozbor Vědosloví v Loužilově monografii, s některými jeho závěry však polemizuje. V závěru článku naznačuje směr, kterým by se dnes mělo ubírat badatelské úsilí Bolzanových a Hegelových společných pokračovatelů. — V článku *Problém nekonečna od Bolzana k dnešku* se Jiří Zeman zamýšlí nad Bolzanovými Paradoxy nekonečna, nad jejich dosahem pro dnešní vědu a filozofii. Pojednává o otázce matematického a reálného nekonečna a jejím pojetí u Hegela a v dialektickém materialismu, o nekonečnu a finitismu ve vědě, zejména fyzice, a nakonec o vztahu nekonečna a dialektické rozpornosti. — K Bolzanovu vztahu k Leibnizovi se vrací Petr Horák ve statí *Pojetí substance u Bolzana a Leibnize a jeho etický dosah*. Konstatuje

určitou návaznost Bolzanovy filozofie na Leibnizovu; především se zaměřuje na srovnání pojetí substance u obou filozofů: „monady“ a „prosté substance“. — V článku „*Objekty o sobě a problém reprodukce skutečnosti u Bernarda Bolzana* se Vlastimil Hála pokusil objasnit problém Bolzanových „objektů o sobě“, tedy zobjektivizovaných významů myšlenkových útvarů, a to na teoreticko-metodologické bázi marxisticko-leninské filozofie. Hlavní motiv koncepce „objektů o sobě“ spatřuje v Bolzanově úsilí o pojetí pravdy, jejíž platnost by byla neomezená. — Ve stati *Filozofický význam Bolzanovy kritiky Kanta* odvozuje Marie Bayerová Bolzanův kritický vztah ke Kantovi i k ostatním německým idealistům té doby z jeho pojetí matematiky a logiky. S rozlišováním soudů na analytické a syntetické Bolzano souhlasí, jeho výhrady se týkají pojetí apriorního názoru jako základu pro syntetický soud. Bolzano Kantovi vytýkal i podcenění zprostředkovaného poznání a „nedůvěru v aplikaci matematické metody ve filozofii“. Bayerová rovněž připomíná ocenění, jehož se Bolzano dostalo za jeho kantovské kritiky. — Karel Berka se ve svém článku *Bolzanova nauka o úsudcích* soustřeďuje na Bolzanovu systematickou analýzu logických forem (jde o téma v bolzanovské literatuře zatím dost opomíjené) a hlavních myšlenek, o něž se opírá Bolzano v přehodnocení tradiční aristotelovské logiky. Podle Berky může být Bolzano řazen mezi nejvýznamnější logiky všech dob. — Ve studii *Bolzanovo pojetí češství* si Jiřina Popelová klade za cíl ukázat, jaký byl Bolzanův vztah k české zemi a k českému národu. Na základě Bolzanových univerzitních promluv z roku 1816 a proslulých exhort studentstvu vytváří obraz o jeho národním vědomí a cítění, tak vzdáleného tehdy módnímu romantismu. V závěru své práce autorka naznačuje zajímavou filiační linii Komenský — (Leibniz) — Bolzano; pro její osvětlení uvádí některé společné rysy Komenského pojetí pansofie s Bolzanovým Vědoslovím. — Článek Jaromíra Loužila *Etické a sociálně-politické názory Bernarda Bolzana* má dvě části: v první se pokouší objasnit hlavní rysy Bolzanovy etiky, v druhé analyzuje Bolzanovu utopickou koncepci reorganizace společnosti, založenou na jeho etice. Bolzanovu utopii „osvícenského charakteru“ srovnává s Morellyho Zákoníkem přírody a snaží se určit Bolzanovo místo mezi evropskými sociálními utopisty 18. a 19. století. — Jan Houska v článku *Základy matematické analýzy v díle Bolzanově ve vztahu k vědeckému vývoji jeho doby* podává nejdříve přehled o celkovém stavu poznatků v oblasti matematické analýzy v době Bolzanova působení a potom se pokouší vymezit Bolzanův přínos pro tento vědní obor. Charakterizuje Bolzanovo pojetí limity, funkce, v souvislosti s logikou i jeho analytický důkaz; srovnává Bolzanův a Cauchyho přístup k základům analýzy. — V závěrečném pojednání *Bernard Bolzano a Královská česká společnost nauk nás* Jiří Beran seznamuje s Bolzanovým vztahem k tehdejší institucionální základně vědy v Čechách. Bolzano byl zvolen řádným členem Společnosti 19. února 1815, o dva roky později pod její hlavičkou uveřejnil svůj Ryze analytický důkaz poučky; Společnost mu však mohla při začleňování do kontextu evropské vědy pomoci jen nepatrně. Po svém návratu z Těchobuzi do Prahy na počátku 40. let proslavil Bolzano na zasedáních Společnosti řadu přednášek, nicméně přes obecné uznání, kterého se mu to dostalo, žil v podstatě osaměle ve „sférah vědecké abstrakce“. — *Výběrovou bibliografii prací Bernarda Bolzana* a jejich českých překladů zpracoval pro bolzanovské číslo FČ Jan Švejda. Je to počín jistě chválnýhodný, autor však poněkud podcenil přehlednost bibliografie (na úkor snahy o dokonalou systematickosti). — Bolzanovské číslo FČ uzavírá redakční zpráva o *květnové bolzanovské konferenci*, na níž byly předneseny i příspěvky publikované v tomto čísle Filozofického časopisu. Součástí květnového setkání byl rovněž pietní akt u Bolzanova hrobu na Olšanských hřbitovech a otevření výstavy o životě a díle B. Bolzana v Muzeu Antonína Sovy v Pacově!

Bernard Bolzano: 1781–1848. — Sborník přináší studie publikované (s výjimkou statí B. Fedorova) v němčině, s českým a anglickým resumé. Vedle domácích autorů z PNP, FF UK, Archív UK, ČSAV jsou zde hosté z Univerzity M. Luthera v Halle (G. Schenk) a filozofické fakulty v Leningradě (B. Fedorov); svazek doplňují dobové podobizny B. Bolzana, jeho profesorů Vydry a Gerstnera, přítele Exnera, fotografie Bolzanova hrobu, fotokopie rukopisů aj: Sborník uvádí Václav Ráb článkem *Bernard Bolzano*, v němž krátce charakterizuje význam Bolzanovy osobnosti pro jednotlivé vědní obory, jimiž se Bolzano zabýval, a vypočítává jeho nejvýznamnější objevy v daných disciplínách. Předestílá, že knížka je projevem úcty k vědci, filo-

zofu, bojovníku za sociální spravedlnost a někdejšímu děkanovi filozofické fakulty Karlovy univerzity. — Karel Berka přichází opět se *studii o Bolzanově logice*, s historicky orientovanou analýzou základních pojmů Bolzanovy pravděpodobnostní logiky, kterou pojímá jako výchozí práci k systematickému výzkumu pravděpodobnostní logiky, jejího teoretického oprávnění a metodologického užití. Na Berkův článek bezprostředně navazuje studie Borise Fedorova *K formalizaci odvození v Bolzanově logice*. Zabývá se zvláštnostmi jazyka Bolzanovy logiky, které jsou důležité pro adekvátní formulace jeho teorie odvození; patří mezi ně např. pojem předmětnosti, specifická existenční premisa, standardizace formy vět atd. — Josef Haubelt si ve své stati *Bolzanův učitel Jan Marian Mika* všímá osobnosti, která měla rozhodující vliv na pozdější Bolzanovu vědeckou orientaci. Někdejší profesor pastorální teologie pražské univerzity a kanovník premonstrátského kláštera na Strahově působil na Bolzanův blízký postoj ke skupině české inteligence, k níž patřil i jeho pozdější obhájce Josef Dobrovský. — Jan Havránek podává ve sborníku zajímavě *srovnání dvou sociálních utopií poloviny 19. století*: Bolzanova spisu O nejlepším státě a Cabetovy Cesty do Ikarie. V příloze článku publikuje tabulku Bolzanových glos z jeho vlastního exempláře Cabetovy knihy spolu s pasážemi ze spisu O nejlepším státě, jež se vztahují ke stejné problematice. — Dvojice badatelů z Památníku národního písemnictví si tentokrát zvolila problematiku Bolzanovy tvorby: Pavel Křivský líčí *vznik a vydání Wissenschaftslehre* a Marie Pavlíková pojednává o *zamýšleném periodiku tzv. Bolzanova kruhu*, o Beiträge. Sborník uzavírá příspěvek Güntera Schenka, který se vyjadřuje k *Bolzanovu pojetí pravdy ve Vědosloví*. „Pravdě o sobě“ přisuzuje důležité místo mezi základními pojmy Bolzanovy logiky; má za to, že Bolzanovo pojetí se tu blíží modernímu pojmu pravdivostní hodnoty. — Celkové lze říci, že sborník chce být reprezentativní ukázkou bolzanovské publikace, nicméně přes dokonalejší vnější úpravu nepůsobí tak uceleným dojmem jako výše zmíněné bolzanovské číslo Filozofického časopisu.

Bernard Bolzano: Vlastní životopis. — V druhém českém vydání vychází Bolzanova autobiografie, dílo, které zvětňuje osud hlubokého a životem těžce zkoušeného člověka. K jejímu napsání se Bolzano odhodlal teprve na naléhání svých přátel, manželů Hoffmannových, u kterých léta pobýval na téchobuzském statku. Už první řádky tohoto životopisu prozrazují, že má formu dlouhého dopisu adresovaného paní Hoffmannové, které také potom Bolzano rukopis daroval. O jeho knižním vydání patrně vůbec neuvažoval, a tak jen péčí Michala Fesla, editora některých Bolzanových spisů, zůstal Bolzanův životopis zachován v několika opisech a dočkal se mnoha vydání. Bolzano se nesnažil, jak říká v úvodních řádcích, zaznamenat ani tak „události svého vnějšího života“, ale vyjádřit „příběhy svého nitra“, zachytit svůj styl myšlení, citění a jednání. Přesto však zaznamenaná životní data nejsou nevýznamnou složkou díla: dovídáme se o Bolzanově dětství, o letech strávených na univerzitě a zejména o jeho pověstném procesu. Velký kus práce pro zpřístupnění tohoto hodnotného a milého (i když nikoli nejvýznamnějšího) Bolzanova díla současněmu českému čtenáři vykonala jeho překladatelka Marie Pavlíková, která knihu opatřila i obsáhlými vysvětlivkami, ediční poznámkou a fundovaným doslovem, jímž přispěla k pochopení Bolzanova odkazu. Drobná odeonská publikace se mezi novinkami k Bolzanově počtě zařadila na velmi čestné místo.

Bernard Bolzano: Výbor z filozofických spisů. — Jedná se o reprezentativní výběr z Bolzanových spisů, z nichž téměř všechny se v českém překladu objevují vůbec poprvé. (Editoři ovšem počítali s tím, že zvlášť vyjde výbor z Bolzanova Vědosloví.) V obsáhlém úvodu nás Jiří Černý seznamuje s osobností autora, se vznikem jeho rozsáhlého díla, začíná jeho Bolzana do kontextu soudobé vědy. Do výboru byly zahrnuty, jak uvádí J. Loužil, v mezích možností Bolzanovy práce z oblasti teorie poznání, ontologie a etiky: Co je filozofie? Autoreferát o Vědosloví, (zlomek) O nejvyšším mravním zákonu, Přirozená morálka, O právu utiskovaných na ozbrojený odpor, historickofilozofický exkurs Něco o kritické filozofii a vybrané pasáže ze spisu Athanasia; závěr svazku tvoří výbor z korespondence B. Bolzana s F. Exnerem, dokumentující Bolzanovu snahu získat pro své myšlenky mladšího vrstevníka. Spolu s vydáním výboru z Vědosloví patří tato publikace k nejvýznamnějším edičním činům bolzanovského roku: Na svazku věnovaném Bolzanovi si však znovu uvědomujeme, že svazky edice přinášející klasické práce z dějin filozofie by si zasloužily lepší knihařskou úpravu.

Bernard Bolzano: Védosloví. — Výbor z Bolzanova Védosloví, uspořádaný Karlem Berkou, je prvním českým překladem částí tohoto rozsahem i významem největšího Bolzanova díla. Wissenschaftslehre, původně čtyřsvazkový vědecký projekt, se člení na úvod a pět dílů (Fundamentální nauka, Elementární nauka, Teorii poznání, Heuristiku a Vlastní védosloví); celkem jde o 718 paragrafů. Před editory stál proto nelehký úkol — vybrat z nich pasáže, které by měly co říci dnešnímu čtenáři. K významu tohoto edičního činu přispívá nejen kvalitní překlad, ale i rozsáhlý „pomocný aparát“: důkladný a zasvěcený Berkův úvod (informující mj. i o překladatelských problémech), cenné poznámky, terminologický slovníček, přehledná bibliografie k Védosloví a rejstřík. Celek představuje reprezentativní publikaci důstojně připomínající Bolzanův vědecký odkaz a jeho platnost i pro naši dobu.

V doslovu k Výboru z filozofických spisů B. Bolzana Jaromír Loužil poznamenal, že dvousté výročí Bolzanova narození významně rozšíří rozsah Bolzanova díla přístupného v českém jazyce. Po akademickém vydání výboru z Védosloví, odeonské Bolzanově autobiografii a po Výboru z Bolzanových filozofických spisů ve Svobodě má vyjít ještě reedice Bolzanovy **Knížky o nejlepším státě** v nakladatelství Mladá fronta. Má se jednat o nový překlad (J. Loužil, R. Voříšek) této Bolzanovy práce; k ní má být připojen výbor z Bolzanových proslulých nedělních exhort u sv. Salvátora.

Bernard Bolzano O logice. — Toto pojednání o logice Bolzano napsal německy jako studijní pomůcku pro svého bratra. Jeden z četných spisů přeložil jičínský gymnaziální profesor František Šír a roku 1831 publikoval v Kroku. Drobná práce neztratila na zajímavosti ani po půldruhém století; nejen ozřejmuje některé základní pojmy Bolzanovy novátorské koncepce logiky, ale díky dobrému překladu je také kapitolou z dějin české logické terminologie. Knížka byla proto Památkem národního písemnictví vybrána jako upomínkový tisk pro účastníky oslav 200. výročí narození B. Bolzana.

Bernard Bolzano: Báseň o kněžně Libuši. — Tento příležitostný tisk představuje úhlednou bibliofilii, kterou jako novoročenku připravil svým přátelům Jaromír Loužil. (Vědecký pracovník PNP Jaromír Loužil se výrazně zasloužil o celkový úspěch bolzanovských akcí; s jeho jménem jsme se ostatně setkali u šesti z deseti výše zmíněných publikací.) Báseň o Libuši (líčí se v ní, jak Libuše utiňuje mladíka naríkájícího nad osudem vlasti) napsal latinsky patnáctiletý Bolzano roku 1796; grafik Jan Kneidl její vydání nyní uspořádal do tzv. zrcadlového překladu. Dílko je zajímavou ukázkou nejen talentu mladého Bolzana, nýbrž i jeho vztahu k české zemi. Drobná publikace není určena širší veřejnosti, a proto setkání s ní bude spíše šťastnou náhodou, jak se o tom přesvědčila i pisatelka tohoto přehledu publikací vydaných k Bolzanovu výročí.

Helena Bretfeldová

J. G. Fichte: Výber z diela. Bratislava, Pravda 1981, edice Filozofické odkazy. 528 stran.

Překlad děl J. G. Fichta je významným edičním činem, o to významnějším, že v naší překladové filozofické literatuře jsou Fichtovy práce zastoupeny poměrně sporadicky (samostatně vyšel vlastně jen „Pojem vzdělance“. Praha 1971).

Výbor obsahuje dvanáct Fichtových prací, resp. většinou jen částí těchto prací, které přeložil T. Münz (kvalitu překladu je nutno vyzvednout), je opatřen zasvěcenou předmluvou M. Marcellioho, v níž je charakterizována Fichtova filozofie jako „filozofie uprostřed vývoje“: má své kořeny v době, kdy se konstituovala, reflektuje teoretické plody práce svých předchůdců (zejména Kanta), reflektuje změny v politickém a sociálním životě (vliv Francouzské revoluce); tím vším inspirována a umocňována se upíná s důvěrou a optimismem k budoucnosti.

Průřez dílem nám podává obraz šíře filozofické palety tohoto německého myslitele. Nejde jen o historický dokument, který přerostl vlastní dobu, o spekulativní